

“Utøya rører dig i hjertet”

Om hvidhed,
nationalisme og
nordiskhed

AF ASTA SMEDEGAARD NIELSEN

ABSTRACT

“Utøya Touches You at Heart”. On whiteness, Nationalism and Nordicness in Danish Television News Making on the 22 July Terror From analyses of newscasts and interviews with journalists, the article studies how affective orientations in relation to the 22 July terror and its victims entail constant displacements of the represented ‘us’. Through the affective work of mourning, compassion and disbelief it moves between representations of whiteness, Nordicness, Danishness/Norwegianness, and humanity in general. This involves strategies to ward off that a common white Nordicness, embodied by Breivik, can work to make ‘us’ alike him. By separating ‘the Danish’ from ‘the Norwegian’ the terror is upheld as a purely Norwegian problem. And by the inclusion of non-white bodies, whiteness is erased as something that could represent ‘us’. I suggest that this work is partly driven by the reinstatement of proper masculinities as the nation’s representatives obstructing Breivik’s claim to act in defence of the nation. In spite of this critical reading the article does spot some openings that mourning and compassion can work in an inclusionary way, in terms of giving way to a common humanity being demarcated by the evil of a traumatic act, as the 22 July terror.

KEYWORDS

terror, Norge, journalistik, hvidhed, nationalisme, maskuliniteter, affekt/terror, Norway, journalism, whiteness, nationalism, masculinities, affect

Asta Smedegaard Nielsen underviser i medievidenskab på Københavns Universitet. Herfra har hun også sin ph.d., der omhandler nyhedsformidling om terrortruslen mod Danmark, med særligt fokus på race/hvidhed og affekt.

Da Anders Behring Breivik dræbte 77 mennesker i sit terrorangreb i Oslo og på Utøya 22. juli 2011, kom det som en overraskelse for danske journalister, at gerningsmanden var kristen og hvid, og kom fra den norske middelklasse. Før hans identitet var kendt, havde flere danske medier allerede mere eller mindre eksplicit foregrebet historien om et islamistisk motiveret angreb mod Norge og Skandinavien udført af en muslim. Angrebet brød altså med forventningerne til terror – forventninger, der knytter terrortruslen sammen med den racialiserede ‘muslimske anden’ (Smedegaard Nielsen 2014). Hvad Breivik derimod ikke brød med, var forventningen om en mandlig terrorist, idet dette aspekt af hans identitet ikke blev gjort til genstand for overraskelse endsiges refleksion overhovedet i mediedækningen.

Mediernes overraskelse over den hvide, etnisk norske terrorist kan læses som udtryk for et sammenstød mellem forestillinger om truende henholdsvis beskyttende maskuliniteter. Selvom angrebet har været fremstillet som et angreb på den norske nation, gik Breivik i sin egen forståelse netop ikke efter at ramme Norge, men efter Arbejderpartiets ‘forrædere’ mod nationen. Han var således snarere motiveret af at ville redde nationen end at ville destabilisere den (Mulinari og Neergaard 2012: 13). Suvi Keskinen (2013) foreslår at betragte Breivik som del af opkomsten af “white border guard masculinities”. Betegnelsen bruger hun for nogle hvide mænds bestræbelser på at opretholde deres privilegerede position, som de føler truet af multikulturalisme og ændrede kønsrelationer. Dette omsættes i en beskyttelse af nationen og viser sig ved en fiksering på at ville opretholde nationens grænser – både de konkret fysiske og de kulturelle (Keskinen 2013: 225-227). En sådan læsning af Breivik kan forstærkes af, at han med sit militante nationalistiske udtryk fremstår som en nærmest karikeret in-

karnation af den hegemoniske maskulinitet som nationens militante forsvarer og beskytter, der kan knyttes til udviklingen af de moderne nationalstater og nationalismens idé (Nagel 1998). Men det billede, Breivik søger at give af sig selv som nationens beskytter, forstyrres af hans terrorhandlinger, der genkendes som handlinger, der vil destabilisere nationen. Således blev de også i flere sammenhænge fremstillet som angreb på den norske nation – selvom Breiviks motiv altså var et andet (Mulinari og Neergaard 2012). Breiviks terror griber dermed også ind i fortællingen om ‘vores’ vestlige nationer som truet af ‘deres’ terror, hvor ‘vores’ og ‘deres’ er knyttet til racialiserede – men ofte uudtalte – forestillinger om et hvidt ‘os’ og et racialiseret ‘dem’ af ‘mellemøstligt udseende’ (Smedegaard Nielsen 2014). Med sin påstand om at forsvare nationen og med sin hvide, etnisk norske identitet mudrer Breiviks terror billedet af terror som angreb eller trusler mod nationen, stammende fra noget uden for den.

Det er inden for denne ramme, at nærværende artikel undersøger, hvordan den danske tv-nyhedsformidling om 22. juli-terroren og dens ofre spiller ind i og sammen med forestillinger om dansk og norsk nationalitet og deres fælles ‘nordiskhed’.¹ Artiklen bygger på kvalitative interviews med 12 journalister tilknyttet DR1 og TV2’s nyhedsredaktioner, samt tv-nyhedsudsendelser fra begge kanaler.² Interviewene er gennemført i perioden august til december 2011, altså ikke så længe efter terrorangrebet 22. juli samme år. Med interviewene er det intentionen at kunne undersøge, om der i journalisternes retrospektive refleksioner over deres nyhedsdækning af angrebet kan identificeres forhold i den journalistiske praksis og diskurs, der kan relateres til netop de elementer af overraskelse og brud med forventningerne om terror, som karakteriserede mediedækningen. Således kan interviewene pege i retning af, om journali-

sterne trækker på mere generaliserede forståelser af terror, nationalitet, race og hvidhed, der kan virke strukturerende for den journalistiske praksis i forbindelse med nyhedsdækningen af begivenheder, der kan involvere eller fremmane disse betydningselementer.

Den teoretiske ramme for analysen er især inspireret af Sara Ahmeds (2004, 2006) perspektiver på affekt og rumlig orientering. Jeg forstår affekt som en kraft eller intensitet, der virker til at orientere 'ting' rumligt i forhold til hinanden. Gennem nogle former for affekt, som fx kærlighed og medfølelse, kan subjekter knyttes sammen i en fælles orientering hen imod det elskelige objekt. På den anden side kan følelser som fx frygt eller foragt markere en afstand og grænsedragning i forhold til de 'ting' – som fx kroppe eller tegn – der er genstand for følelsen (Ahmed 2004).³ Det indebærer desuden et perspektiv om affekt som kontakt, som jeg ligeledes henter fra Ahmed (2006: 2). Med dette forstår jeg affekt som noget, der opstår i og med den påvirkning, som objekter, subjekter, tegn eller kroppe har på hinanden, når de mødes og opnår kontakt. Jeg bruger således affekt som et begreb, der peger på, at vores følelsesmæssige oplevelser er intimt forbundet med, hvordan det, vi møder, påvirker os (fra engelsk netop: *affects us*) (se også Smedegaard Nielsen 2014: 64f).

Med afsæt i en sådan forståelse af affekt studerer jeg de affektive orienteringer, der opstilles i relation til terrorens ofre, når disse trækkes ind i den nyhedsjournalistiske formidling, hvor seerne – som repræsentanter for den danske befolkning – forventes at blive påvirket af deres død og lidelser. Jeg analyserer således det empiriske materiale med den hensigt at belyse den journalistiske formidling som en praksis, der søger at skabe den kontakt mellem terrorens ofre og de danske tv-seere, som indebærer en følelsesmæssig påvirkning af seerne. Da det er journalisterne, der søger at skabe denne kontakt, må jeg desuden gå til analysen

med en sensitivitet i forhold til deres selvpositionerings betydning for, hvorledes denne kontakt skabes. Dette indebærer et blik for, hvordan deres orienteringer i relation til seere og det, der dækkes, har betydning for konstitueringen af de adresserede seere og andre subjektpositioner i medieindholdet, samt relationerne mellem dem. Ved at kombinere de to typer empiri kan tilvejebringes et mere fyldestgørende billede af dette, end analysen af enten interviews eller udsendelser i sig selv ville kunne. I analysen lægger jeg et særligt fokus på, hvordan de affektive orienteringer virker konstituerende for race og nationalitet. Analysen er struktureret således, at første del centrerer sig om interviewene med journalister, med vægt på de refleksioner de har i relation til adresseringen af deres seere. Herefter kigger jeg på, hvordan de affektive orienteringer, som nyhedsdækningens fokus på ofre og efterladte inviterer til, virker konstituerende i forhold til det 'vi', der adresseres og repræsenteres.

NORDISK IDENTIFIKATION

I interviewene reflekterer journalisterne over, hvordan de kan give deres seere mulighed for at identificere sig med ofrene for terroren. Her bevæger de sig mellem, på den ene side, forventningen om, at seerne vil opleve en umiddelbar identifikation, og på den anden side, at seernes mulighed for identifikation skal hjælpes på vej af nyhedsformidlingen. I disse overvejelser bringes 'det norske', 'det danske' og 'det nordiske' i spil på forskellige måder.

Først vil jeg skitsere, hvordan en fælles nordiskhed etableres i journalisternes refleksioner over den umiddelbare identifikation, som de danske seere forventes at have med ofrene. Følgende citat fra en journalist illustrerer dette:

Altså, Utøya, den rører dig i hjertet formentlig, fordi det er i Norge, det sker. Der sker lignende overgreb, eller lige så mange men-

nesker bliver slået ihjel i Lahore i morgen, men det rammer dig ikke på samme måde. Og det er på grund af identifikationen. Eller mangel på samme.

Som journalisten udtrykker det, betyder dét, at massakren på Utøya er foregået i Norge, at den for de danske seere forventes umiddelbart at ville påvirke dem følelsesmæssigt og fremkalde en oplevelse af identifikation. Af citatet kan læses en antagelse om, at ‘vi’ som danskere bliver følelsesmæssigt berørt, fordi ‘vi’ har let ved at identificere ‘os’ med norske ofre.

En anden journalist udtrykker noget lignende i sine overvejelser om, hvorfor “det er nemmere at fortælle om nordmænd til danskere”, end hvis der var tale om andre nationaliteter:

... fordi vi kulturelt ligger meget tæt på hinanden. Og vi ligner hinanden meget. Vores... altså de fysiske rammer ligner meget hinanden. Og vi klæder os meget ens. Og vores kulturelle historie er meget ens. Og, vi har en fælles historie. Hvor man kan sige, at hvis du, vil jeg tro, kigger på, hvordan man dækker terror i Madrid, så er det en anden situation. Fordi når du som tv-seer sidder og kigger på det, kan du simpelthen se på billederne, at du er et andet sted i verden. Som betyder, at det ikke gør helt så ondt på de danske tv-seere at se et tog, der er eksploderet i Madrid, som det gør at se nogle unge i Norge, der er blevet slået ihjel.

Udover at journalisten her taler i form af et dansk-norsk ‘vi’ udtrykkes også en forventning om, at danskere mere eller mindre automatisk vil opleve en følelsesmæssig identifikation med norske ofre, i form af at ‘det gør ondt’. Journalisten bringer både fælles kultur, historie og synlig lighed i spil som noget, der kan skabe identifikation. Således taler han om, at “vores kulturelle historie er meget ens”, at “vi har en fælles historie”, at “vi ligner hinanden” og “klæder os meget ens”. Desuden knyttes disse fælles træk og-

så til en geografisk stedlig nærhed i journalistens overvejelse om, at man kan se på billederne, at man “er et andet sted i verden”, når der vises billeder fra Madrid i modsætning til billeder fra Norge. Norge og Danmark knyttes således rumligt til hinanden i kraft af en visuelt genkendelig stedlig distance, de er fælles om at have til andre steder i verden, som her Madrid. Ved på denne måde at tilpasse rumlig nærhed med kulturel og synlig lighed fremtræder en pointe fra Ahmed (2004: 128, 2006: 123) om, at fælles karakteristika, snarere end at gå forud for og dermed udpege fællesskaber, i lige så høj grad bør betragtes som noget, der retrospektivt kan fremhæves som tegn på fx fælles slægtskab for det fællesskab, der hævdes. Således virker journalistens fremhævelse af den rumlige nærhed mellem Danmark og Norge til at udpege et fælles dansk-norsk fællesskab, der i samme ombæring tilknyttes bestemte forestillinger om fælles historie, kultur og synlig lighed, der dermed kan fremstå som tegn eller bevis på en slags slægtskab inden for det dansk-norske fællesskab. Idet det dansk-norske ikke refererer til et nationalt fællesskab, kan andre markører end ‘det nationale’ træde i forgrunden som det, der bliver tegn på fællesskabet, som fx forestillede fælles raciale, etniske eller kulturelle karakteristika. Her kan den synlige lighed, som journalisten refererer til ved at fremhæve, at “vi ligner hinanden meget”, pege på en genkendelighed, som kan fremtræde på kroppe, og dermed foreslå en læsning af det dansk-norske ‘vi’ som racialt markeret.

Gennem en læsning af interviewene med fokus på, hvordan raciale markeringer kommer til syne, har det været muligt at fremdrage elementer, der kan give et billede af den raciale markering af dette ‘nordiske’ – som det fælles norsk-danske kan ses som udtryk for. Disse træder især frem i beskrivelsen af Breiviks udseende og identitet. Med ord som “norsk”, “nordmand”, “etnisk nordmand”, “ægte nordmand” og “etnisk født[...] nordisk[...]

den for dette nordiske (inklusive det norske) fællesskab, der samtidig i kraft af referencerne til etnicitet og ægthed fremstilles som et slægtskab. Idet forestillinger om slægtskab videre involverer idéer om fælles kendetegn (Ahmed 2006: 122, Fenton 2010: 12f), fremtræder Breivik som en kropsliggørelse af disse kendetegn på 'det nordiske'. Hans synlige hvide kropstegn – fx blondt hår, blå øjne og lys hud – samt beskrivelsen af ham som "lyshåret" kommer dermed også til at markere det norske/nordiske fællesskab som racielt hvidt. Denne læsning kan desuden bekræftes af, at netop blondt hår ofte optræder som noget, der tilskriver betydning til en særlig nordisk hvidhed (Sawyer 2008: 90) eller til det Richard Dyer (1997) refererer til som den mest hvide hvidhed (Dyer 1997: 42).

Når Breiviks hvidhed markeres gennem sådanne beskrivelser, sker det på et baggrundstapet af journalisterne forventninger om, at terroristen og terroren var "muslimsk" eller "mellemøstlig". Det er altså i kraft af den kontrast, hans udseende har til forventningerne om 'terroristen', at hans hvidhed træder frem fra den position af umarkeret norm, som hvidheden ofte bebør (Dyer 1997: 1-2). Dermed har interviewene kunnet fremdrage elementer til en karakteristik af den nordiske hvidhed, som ellers ikke ofte benævnes.

Med Breiviks kropsliggørelse af 'vores' hvidhed forstyrres det racielt andetgjorte billede af terroristen, hvorved den relation af trussel og frygt, hvor terroren virker til at markere racialiserede grænser mellem 'os' og 'den muslimske anden', også forstyrres (Smedegaard Nielsen 2014: 106f). I stedet beskrives Breivik i nyhedsdækningen som "en af deres egne", og også betegnelsen "indlandsterror" virker til at positionere Breivik som del af det, han har angrebet (Smedegaard Nielsen 2014: 201, 204).

Journalisterne håndterer denne forstyrrelse ved at orientere sig, og deres forventede seere, mod Breivik og hans terror med overraskelse. En journalist udtrykker dette

meget klart i sine refleksioner over, hvorfor det var vigtigt at kende gerningsmandens identitet i forbindelse med nyhedsdækningen af terroren:

...at han i modsætning til mange menneskers forventninger var etnisk nordmand. At det lå hinsides langt de fleste menneskers forestillingsevne, at en nordmand, altså en ægte nordmand, altså, hvis man kan bruge det udtryk, kunne finde på at gøre det.

Som citatet illustrerer, bliver Breiviks etniske eller 'ægte' norskhed vigtig for formidlingen, fordi 'vi', her udtrykt som "mange mennesker" og "langt de fleste mennesker", forventer en anden etnicitet. Men samtidig bliver denne 'ægte' norskhed, og dens raciale hvidhed, indkapslet af den overraskelse, som den fremstilles med, i form af at "[ligge] hinsides langt de fleste menneskers forestillingsevne". Hvor hans hvidhed *kunne* have gjort ham og terroren til noget, der har med 'os' at gøre, sker dette ikke, fordi overraskelsen foregriber og indkapsler det ubehag, det kunne have medført at opdage en lighed mellem 'os' og Breivik. I stedet udtrykker journalisten et 'vi', der allerede har skubbet ham væk som helt uden for fatteevne, før hans tilhør til 'det norske' kommer til at markere en lighed mellem 'os' og Breivik. En anden journalist taler på lignende vis om, hvor overrasket han blev, da han fik at vide, at gerningsmanden var norsk og ikke fx "indvandrer" eller "født af albanske forældre, eller hvad fanden", som han udtrykker det. Gennem overraskelsen sker der på én gang en synliggørelse og en usynliggørelse af Breiviks hvidhed. Hvidheden fremtræder, fordi 'vi' ikke forventer den, men samtidig afværges dens fremtræden som *race*, idet den i samme ombæring afvises som noget, der kan repræsentere 'vores' hvidhed. Man kan betragte journalisterne overraskelse og vantro som en performativ markering af en afstand til Breivik, der ellers ville have kunnet betvivles i kraft af den etnisk-raciale,

kulturelle og geografiske nærhed til 'os', som hans nordiskhed markerer. Gennem den vantro orientering i forhold til Breivik konstitueres han som noget afskyvækkende, der er kommet for tæt på og derfor må degraderes ved at blive positioneret helt uden for det menneskeligt fattelige (jf. Ahmed 2004: 82f).

NORSK 'NATURLIG' SORG OG DANSK MEDIERET MEDFØLELSE

Hvor der altså nogle steder markeres en fælles, racialet markeret dansk-norsk nordiskhed, etableres der andre steder en adskillelse mellem 'det danske' og 'det norske'. Dette kommer blandt andet til udtryk gennem et fokus på de norske reaktioner på angrebet, hvor flere af journalisterne positionerer både sig selv og deres forventede seere som nogle, der ikke er del af disse reaktioner, men snarere betragter dem udefra. I det følgende forklarer en journalist, hvorfor det er vigtigt at formidle om almindelige norske borgeres reaktioner på angrebet:

... så er det interessant, fordi vi spejler os i det. Fordi instinktivt så når vi ser sådan noget, så spørger vi os selv, 'hvad ville jeg selv have gjort?' Og fordi det jo var, som Stoltenberg jo fuldstændig præcist udtrykte det, at hver og én, der døde, var en tragedie. Men samlet set var det en national tragedie. Og... der er jo mange forskellige måder at reagere på. Men altså, kollektivet, den masse som en befolkning i et land er, der valgte... altså, der var jo en entydig hovedstrømning i den måde, som det norske folk reagerede på. Og det gør det jo interessant for os andre at se på. For at se, om vi ville have gjort det lige sådan.

Her taler journalisten om en samlet norsk reaktion, i form af en "hovedstrømning", som "os andre", der dermed ikke er del af 'det norske', kan betragte udefra. Journalisten placerer altså både sig selv og de forventede seere som vidner til, og ikke del af, de reaktioner og påvirkninger, angrebet har

givet anledning til. Da journalisten i interviewet herudover kommer med flere beskrivelser af de norske reaktioner, kan man foreslå, at journalisten her ser sig selv som en, der kan være vidne til og fortælle om de norske oplevelser, men ikke selv tage del i dem. Her ser journalistens syn på egen rolle ud til at være informeret af en nationalisme, der betyder, at man som dansk journalist kan vise sin omsorg for den norske befolkning ved at formidle om dens tab til de danske seere med det formål at etablere forståelse hos danskerne. Men i kraft af at være danskere kan hverken journalisterne selv eller de forventede seere tage del i de norske oplevelser. Selvom flere af journalisterne i deres arbejde selv må have været vidne til mere død og sorg, end størstedelen af den norske befolkning må formodes at have været, så er det den norske befolkning som sådan, her beskrevet som en "masse", der i kraft af sin norskhed fremstilles som at have oplevet et tab. De danske journalister kan altså 'kun' betragte dette tab og formidle det videre til de danske seere.

En anden journalist fremhæver vigtigheden af medieringen af begivenhederne for at etablere en følelsesmæssig identifikation mellem nordmændene og de danske seere, hvilket dermed heller ikke her fremstår som noget, der vil ske automatisk. Han siger således:

... hvis man laver en udsendelse, hvor folk kan føle det, nordmændene også føler, så har man løst sin opgave godt. Fordi det er nu en gang det, vi kan... det er, at vi kan sætte billeder og ord på nogle ting.

Selvom de danske seere altså forestilles at ville føle med nordmændene,⁴ forventes denne følelse ikke at komme af sig selv, idet den hægtes op på succesfuldheden af en udsendelse i form af de "billeder og ord", journalisterne tilvejebringer for seerne. Her positionerer journalisten sig som en mediator i forhold til at få danskerne til at føle de følelser, som tilsyneladende forventes at opstå 'naturligt' hos nordmændene.

Desuden fremstiller journalisten et billede af, at alle nordmænd vil føle det samme. Som jeg ser det, vil det være meget usandsynligt, at en stor gruppe mennesker alene på grund af deres nationalitet vil opleve den samme følelse, selvom de orienterer sig hen imod den samme begivenhed. Som Ahmed (2004) argumenterer for, så bør man netop ikke forstå følelser som noget, der kan bevæge sig mellem kroppe og få os til at føle det samme. Snarere er *objektet* for følelserne det, der bevæger sig mellem og kan deles af mennesker (Ahmed 2004: 10-11). Her er det altså den norske nation, der konstrueres som noget, der kan være objekt for norske følelser, snarere end at der findes nogle særligt norske følelser. Dette sker ved, at nordmænd repræsenteres som nogle, der i kraft af deres norskhed 'naturligt' føler et tab. De har mistet som nation. Hvorimod danskerne, i form af de forventede seere, repræsenteres som nogle, der er nødt til at have tabet medieret for at kunne identificere sig med nordmændene og dermed føle *med* dem. En identifikation, der dog samtidig, som de tidligere citerer viste, forventes at blive fremmet af den kulturelle og stedlige nærhed mellem de to nationer. Idéen om, at danskere og nordmænd føler forskelligt i forhold til de døde, er indlejret i betydningshistorier, der konstruerer subjekter som nogle, der mere eller mindre fra naturens hånd er udstyret med en nationalitet – noget, der kan genkendes fra den primordialistiske nationalismes idé om nationalitet som noget givet hos mennesker (Özirimli 2010: 49f). Fordi de danske seere tilskrives dansk nationalitet, forventes de at have en mindre 'naturlig' følelsesmæssig reaktion end nordmændene, fordi både angrebet og de døde er tilskrevet norskhed. Hvor idéen om den fælles norske sorg virker til at konstituere den norske nation som en enhed, der har mistet, virker medfølelsen på en lidt anden måde. Selvom den virker til at orientere danskerne hen imod den norske befolkning, virker den ikke til at forene 'det danske' og 'det norske' i samme

helhed. Om end de konstrueres som nær hinanden, bliver de ikke det samme.

FARVEBLIND MEDMENNESKELIGHED

Hvis blikket vendes mod DR1/TV-Avisens og TV2-Nyhedernes dækning af 22. juli-terroren, kan der ses en invitation til almenmenneskelig medfølelse og identifikation med ofre og efterladte. Dette åbner desuden for en inklusion af ikke-hvide kroppe i det adresserede og repræsenterede 'vi', idet disse fremstilles som sorgbare liv. Dette sker dels i interviews med unge overlevende fra Utøya-massakren, som nedenstående framegrab illustrerer:

Framegrab fra DR1/TV-Avisens 18.30-udsendelse, 23. juli 2011

Desuden sker det i et indslag på TV2, hvor der rapporteres fra begravelserne af to unge ofre. Den ene er en kristen begravelse, og den anden er muslimsk. Kort tid inden indslaget er begge de to begravelser blevet omtalt af TV2's reporter som muslimske, hvilket dog rettes af studieværten, efter indslaget er vist. Selvom der her er tale om en utilsigtet fejl, *kan* denne forveksling alligevel læses som en betydningsmæssig glidning, hvor de unge, der begravnes, i kraft af deres racialet markeret brune kroppe og arabiske navne har forekommet 'muslimske' for journalisten.⁵ Denne læsning kan bakkes

op af, at studieværten fremhæver, at offeret, der blev begravet kristent, var “kurder men [...] kristen kurder”. I kraft af brugen af ‘men’ kan læses en forventning om, at hun som kurder ikke ville være kristen, men, som konteksten i øvrigt peger på, netop muslim. Disse forvekslinger peger på, at begge de to unge må læses som racialt andetgjorte, om end kun den ene faktisk kan repræsenteres med betegnelsen ‘muslim’, som denne racialiserede position ofte benævnes. Dermed må ‘muslim’ også forstås som en racialiseret position, som kroppe kan læses som repræsentanter for, uanset deres egentlige religiøse tilhør til den.

De to døde ofre vises i form af nedestående portrætter:

Framegrabs fra TV2/Nyhedernes 19.00-udsendelsen, 29. juli 2011

Ved den kristne begravelse inviteres man som seer med helt ind i kirken, mens den

muslimske begravelse illustreres med billeder af de deltagende, filmet på afstand, og et portrætfotografi af den døde unge mand. På grund af denne forskel er det den kristne begravelse af offeret Bano Rashid, der tilvejebringer den største nærhedsoplevelse. Derfor vil jeg i det følgende fokusere på denne.

Begge ovenfor gengivne billeder er framegrabs fra TV2/Nyhedernes 19.00-udsendelse 29. juli 2011

De ovenstående framegrabs viser, hvordan seerne inviteres med ind i kirken til begravelsen. I Anne Jerslevs analyser af det, hun betegner følelses-tv, peger hun på, at intimitet og følelsesmæssig nærhed til seerne netop kan skabes gennem tidlige og rumlige oplevelser af at være til stede nu og her som vidner til begivenheder og følelser (Jerslev 2004: 16-17). Det er en sådan op-

levelse af nærhed, der kan skabes, når TV2 tager seerne med helt ind i kirken til begravelsen, hvor man bliver vidne til pårørendes sorg og den højtidelige begivenhed, som en sådan ceremoni er. Derudover kommer man i indslaget tæt på offeret, idet man gives et indblik i hende som person, både gennem talerne til hendes begravelse og gennem et videoklip med hende fra Utøya, optaget nogle timer inden hun døde. Her er hun glad og pjattende og omtaler blandt andet de norske socialdemokratiske politikere Gro Harlem Brundtland og Jens Stoltenberg ved deres fornavne. Hun udtrykker dermed en nærhed til disse repræsentanter for den norske nation, som 'vi' alle samtidig kender. Det nedenstående billede er fra disse optagelser:

Framegrab fra TV2/Nyhedernes 19.00-udsendelse 29. juli 2011

Fremstillingen af den døde Bano Rashid inviterer således til identifikation og nærhed, idet vi kommer helt tæt på hende som person og som politisk engageret ungt menneske samt på hendes pårørendes sorg. Desuden *kan* det være, at de producerende journalister har haft en forventning om, at seerne vil have en familiaritet med det kristne begravelsesritual, der i sig selv kan facilitere en identifikation med de pårørende i kirken.

Med dækningen af Rashids begravelse in-

viteres seeren således til en identifikation med hende, idet man som seer kan relatere sig til Rashid som en af sine egne. Man kan sige, at der inviteres til en læsning af hendes skæbne som 'det kunne ske for mig', eller 'hun kunne være mig', hvorved man som seer inviteres til at sørge over hendes tabte liv (jf. Ahmed 2004: 130). I dette indslag inviteres der altså til en umiddelbar farveblind almenmenneskelig identifikation, hvor Rashids ikke-hvide raciale kropstegn, hendes arabiske/kurdiske navn⁶ og kurdiske oprindelse passerer som irrelevante i forhold til potentialet for identifikation. Rashids tabte liv gøres værdifuldt for det 'os', indslaget er henvendt til, idet det fremstilles som værd at sørge over (jf. Butler 2004: 34f).

I indslaget her og i interviewsekvenserne med forskelligt racialet markeret overlevende åbnes der således for et inkluderende farveblindt 'vi' af menneskeheden som sådan. Men det er væsentligt at betragte dette i konteksten af den øvrige nyhedsdækning. Her må det vurderes, om det almenmenneskelige udgangspunkt for orientering i verden stadig er informeret af hvidhed, om end det altså i det refererede indslag fremstår farveblindt. Repræsentationen af det almenmenneskelige udgangspunkt er tæt knyttet til en individualisering af Breivik, som kan ses både i udsendelser og interviews (Smedegaard Nielsen 2014: 200f, 254f). Denne baner vej for en dehumanisering af Breivik, der får det repræsenterede 'vi' til at fremstå som menneskeheden som sådan, markeret ved Breiviks umenneskelighed som dets konstitutive ydre. Brutaliteten i hans angreb, etableringen af medfølelsen med hans ofre, samt den uforståelighed og vantro hans terror mødes med, er med til at fremstille ham som noget umenneskeligt, som noget, der ligger helt uden for menneskelig fatteevne. Det 'vi', der foragter Breivik, er ikke en bestemt nation eller kultur, men menneskeheden som sådan. Udgangspunktet for orienteringen af verden i dækningen af 22. juli-terroren kan

derfor påtage sig en universalisme, der betyder, at det ikke fremstår som repræsentant for fx en særlig race, kultur eller nationalitet. Sammen med at dehumaniseringen og individualiseringen af Breivik får hans hvidhed til at passere som irrelevant for hans handlinger og i øvrigt for at forklare eller forstå situationen som sådan, kan farveblindheden læses som en bortviskning af den hvidhed, Breivik repræsenterer, som noget, der kan repræsentere ‘os’ – idet ‘vi’ repræsenteres racielt mangfoldigt.

En sådan læsning af ‘inklusion’ kan dog mere tydeligt fremdrages i relation til andre dele af nyhedsdækningen. Her kan der identificeres eksempler på en inklusion af ‘den racialiserede anden’, som ikke kan betragtes som farveblind medmenneskelighed, men snarere må ses som udtryk for, at det universaliserede hvide ‘os’ demonstrerer ‘vores’ medmenneskelighed i form af at *lade* ‘den anden’ komme ind i ‘vores’ fællesskab. Et eksempel herpå er en sekvens fra TV2, hvor en journalist fortæller om, at den norske statsminister Jens Stoltenberg har besøgt en muslimsk moske den dag, hvor to muslimske ofre blev begravet. Journalisten kommenterer Stoltenbergs besøg på følgende måde:

... det som Stoltenberg jo gjorde i dag, det synes jeg var meget interessant. Det var umiddelbart efter den her højtidelighed på Youngstorget i Folkets Hus, der tog han ud til en moske og var med til fredagsbønnen, fordi der jo i dag bliver begravet to unge døde fra øen, og det var to unge muslimer. Så han rakte hånden ud, og det, det betyder, tror jeg, er, at Arbeiderpartiet her i landet i hvert fald vil åbne armene endnu mere for multikulturalismen. Det var det, den unge mand gik i krig mod, det var det han myrdede for at forhindre, men sådan som reaktionerne har været hidtil, og som den meget, meget kraftige gestus har været i dag fra Stoltenbergs side, så var det at åbne armene endnu mere op.

Idet journalisten betegner Stoltenbergs besøg som en “gestus” og beskriver det med vendingerne “han rakte hånden ud” og “åbne armene endnu mere for multikulturalismen”, fremstilles situationen netop som, at Stoltenberg lader ‘den muslimske anden’ komme ind i det norske fællesskab. I kraft af denne anerkendelse viser Stoltenberg, vel at mærke i journalistens fortolkning af hans handlinger, at de døde muslimer er værd at sørge over (Ahmed 2004: 130, Butler 2004: 34f). Ved at sørge sammen med muslimer viser Stoltenberg, at det lige så godt kunne have været ham, som repræsentant for den norske nation, der havde mistet ‘en af sine egne’, hvorved netop de døde muslimer inviteres ind i den norske nation som ‘en af vores egne’.

Men det er væsentligt at bemærke, at muslimer dermed ikke fremstilles som nogle, der bare *er* en af vores egne, idet de netop inviteres til at blive det. Ved at bruge udtryk som “åbne armene [...] op” og “rakte hånden ud” skabes et billede af, at Stoltenberg repræsenterer et rum, der netop kan åbnes, og at han herfra kan række hånden ud til muslimerne, der dermed kan trækkes hen imod det hér, som rummet er centreret omkring. Men hermed fastholdes ‘muslimen’ samtidig i en position af andethed, idet den netop fremstilles som objekt for de ‘naturligt’ norskes, som her Stoltenbergs, regulering af det nationale norske rum (jf. Hage 1998). Ikke mindst skaber udtrykket “rakte hånden ud” et billede af, at muslimerne befinder sig på afstand af det hér, som Stoltenberg repræsenterer og altså kan trække dem hen imod. Med et kritisk blik kan man argumentere for, at snarere end at det centrale spørgsmål her er, hvorvidt ‘muslimen’ er del af det norske ‘os’ eller ej, handler det om, hvordan Stoltenberg ‘gør’ nationen som dens repræsentant. Fremstillingen af Stoltenberg kan læses som en bestræbelse på at genetablere den hvide, hegemoniske maskulinitet som nationens beskytter og repræsentant i en situation, hvor denne er blevet udfordret af Breiviks

karikerede og fatalt fejlslagne forsøg på at repræsentere og forsvare nationen.

I forlængelse heraf udtrykkes det i citatet, at Stoltenberg som repræsentant for Arbeiderpartiet, og måske Norge som sådan, viser national styrke, mod og en ikke-ladensig-skræmme-mentalitet. Idet det var Breiviks intention at bekrige multikulturalisme, kan Stoltenbergs gestus, i journalistens udlægning, ses som et forsvar for multikulturalisme og dermed vise, at Breivik ikke kan skræmme 'os' til at handle efter hans ønsker. En sådan læsning kan bekræftes af Elisabeth Eide, Maria Kjølstad og Anja Napers (2013) studie af den norske avisnyhedsdækning, hvor en lignende tendens ses. Her har de netop blandt andet identificeret diskurser om fredelig sameksistens og brobygning mellem forskellige kulturer som reaktion på 22. juli-terroren. Diskurser, der også handler om at repræsentere og give Norge ry som et land, der kan rumme diversitet (Eide, Kjølstad & Naper 2013: 192-193). Som et forsvar for Norges multikulturalisme kan citatet derfor også læses som, at der sker en omfavnelser af de døde racialiserede kroppe, hvor disses inklusion i nationen kan synliggøre en norsk multikulturel tolerance og inklusion og samtidig modstand mod og afstand til Breivik.

Den farveblinde medmenneskelighed, der etableres i forhold til ofrene, kan altså ikke forstås uafhængigt af den kontekst, hvor hvidheden er stærkt til stede som udgangspunkt for orienteringen af verden. Dette kan være i form af, som i eksemplet ovenfor, at fastholde muslimer i positionen af en 'anden', der som objekt for det hvide subjekt kan inviteres ind i 'vores' fællesskab for at performe dette som multikulturelt/racialt. Men samtidig kan der ikke ses bort fra betydningen af den faktiske tilsynekomst af kroppe, der 'ser muslimske ud', og som i deres position som ofre appellerer til medmenneskelig identifikation. Man kan sige, at disse kroppe alene i kraft af deres synlighed som norske ofre *kræver* inklusion og således ikke behøver en invitation som den,

Stoltenberg, i TV2's journalists udlægning, udtrykker. I den forbindelse er det relevant at overveje betydningen af den faktiske traumatiske begivenhed, en terrorhandling er – i modsætning til fx når terror begrebsliggøres som trussel (jf. Smedegaard Nielsen 2014: 31f; Massumi 2010). I kraft af at der *har* fundet et egentligt angreb sted, *findes* der også ofre, som vi kan identificere os med. Ofrene kommer således i kraft af deres synlige tilstedeværelse til at performe det 'Norge', som terroren har ramt. Dermed bliver ofrenes kroppe et synligt vidne på, at den norske nation ikke kan erkendes som kropsligt hvid. I modsætning hertil kan netop den ubestemthed, der karakteriserer en trussel, betyde, at et bestemt *billede* af nationen, hvor den fx knyttes til kropslig hvidhed og forestillinger om en særlig etnicitet og kultur, kan fremstilles som det, der er truet. Således vil frygten for terror lettere kunne konstituere et truet 'os', der vil appellere til de forestillinger om kulturel eller kropslig lighed, som kan være del af et mere fastlåst billede af nationen. Der er (endnu) ikke nogle ofre, der kan performe et alternativt billede. Jeg trækker i argumentet her på Homi Bhabhas (1994) sondring mellem pædagogiske og performative narrativer om nationen. En af hans pointer med at lave denne sondring er netop, at billedet af det nationale folk kan forstyrres af den repræsentation af nationen, som dens faktiske folk performer.

I forlængelse heraf er det desuden værd at fremhæve Mica Navas analyse af reaktionerne på den britiske prinsesse Dianas død i 1997. Her viser Nava, at denne virkede til at skabe fællesskab på tværs af sociale skel, herunder også raciale skel, i en fælles sorg. Således argumenterer Nava for, at Dianas død, der i øvrigt fandt sted sammen med hendes mands død, den arabiske og muslimske millionær Dodi Al Fayed, gav anledning til et scenario, hvor racial forskel både var særdeles tydelig, i form af blandt andet de britiske mediers visuelle repræsentation af sørgende, og samtidig fremstod som et

selvfølgelig billede af nationen (Nava 2007: 129). Som med 22. juli-terroren kan det altså se ud til, at traumatiske begivenheder kan appellere til en almenmenneskelighed, hvor sorg kan fremtræde som noget, der forener på tværs af fx racialiseret forskel. Det kan se ud til, at sorg kan åbne nationen op, så den fravristens *idéen* om nationen og i stedet performes som den almene menneskelighed, dens medlemmer repræsenterer.

AT ÅBNE OG LUKKE GRÆNSER – KONKLUDERENDE REFLEKSIONER

I relation til Breiviks bestræbelser på at forsvare grænserne for den norske nation og dens hvidhed – sådan som Keskinen (2013) syntetiserer det i begrebet 'white border guard masculinity' – udstikker analysen to retninger. Som analysens sidste del peger på, kan den sorg, som terroren medfører, virke nedbrydende for de grænser, Breivik tilsyneladende har villet forsvare. Men i en mere kritisk læsning må der stilles spørgsmål ved, hvor nedbrudt disse grænser bliver. For det første markeres der en nordisk hvidhed, der stadfæster et hvidt udgangspunkt for både journalisternes orientering og invitationen af seerne til at orientere sig i verden. Dermed kan både den nationaliserede adskillelse mellem 'det norske' og 'det danske' og inklusionen af ikke-hvide kroppe ses som strategier til at afværge, at en fælles hvidhed kommer til at knytte 'os' sammen med Breivik. Ved at adskille 'det norske' og 'det danske' kan terroren fastholdes som et rent norsk problem og dermed ikke som noget, der har med 'det nordiske', herunder 'vores' fælles nordiske hvidhed at gøre. Og ved at inkludere ikke-hvide kroppe udviskes hvidhed som noget, der kan repræsentere 'os', idet det repræsenterede 'vi' kommer til at fremstå som farveblindt og multiracialt. Dermed kan journalisternes formidlingspraksis ikke først og fremmest ses som bestræbelser på at nedbryde eller stille spørgsmål ved hvidheden af 'det norske/nordiske'. Snarere

kan det se ud til at handle om at genetablere billedet af nationens retmæssige repræsentanter og forsvarere, som Breivik har forstyrret med sin hvide, etnisk norske terror. Som argumenteret for genpositioneres den norske statsminister Stoltenberg i denne rolle. Men også journalisternes bestræbelser på at handle på vegne af de danske seere kan læses som en positionering af dem selv som væsentlige repræsentanter for nationen. Heri bliver den dansk/norske sondring et væsentligt element, idet den dels markerer, at Breivik ikke har forstyrret billedet af, hvem der er den danske nations rette repræsentanter. Og samtidig markerer den netop den, for public service-medierne vedkommende, nationalt institutionaliserede relation, hvor danske journalister repræsenterer den danske befolkning. Journalisterne kan således også læses som selv at tage del i den kamp om den maskuliniserede position som nationens retmæssige repræsentanter – som Breivik har vulgariseret med sin 'white border guard masculinity'.

Ved at anvende en affektteoretisk analyse ramme har studiet kunnet kaste lys over, hvordan bevægelser mellem forskellige følelsesmæssige orienteringer inkluderer konstante forskydninger i konstitueringen af det 'vi', som er subjekt for følelserne. Et afgørende element heri har været journalisternes repræsentation af og orientering i forhold til de seere, som de søger at skabe identifikation for, ikke mindst i form af at tilvejebringe den kontakt til terrorens ofre og efterladte, som forventes at påvirke seerne følelsesmæssigt. Dermed foreslår analysen, at man i studier af affekt og rumlig orientering må medtænke den måde, som man fra den position, hvorfra verden ses og rummet udfoldes, orienterer sig i forhold til de øvrige subjektpositioner. Dette peger på, at affektteoretiske medieanalyser ikke blot kan behandle medieindhold som statiske repræsentationer, men at man også må medtænke, hvad medierne 'gør' i analysen af medieindhold (Grusin 2011: 78-81, 138, Smedegaard Nielsen 2014: 68-69).

Det medierne gør, og som må tænkes med ind i analysen af deres repræsentationer, er altså den gensidige påvirkning mellem fænomener, begivenheder og den journalistiske praksis, samt de forventninger til medieindholdets påvirkning af seerne, som former konstitueringen af det 'vi', der adresseres.

NOTER

1. Artiklen er en om- og sammenskrivning og gen-tænkning af dele af min ph.d.-afhandling (Smedegaard Nielsen 2014).
2. I analysen er inddraget alle nyhedsudsendelser (*TV-Avisen* og *Nyhederne*, samt 'ekstra' nyhedsudsendelser) sendt på DR1 og TV2/Danmark 22., 23. og 29. juli 2011. 22.-23. juli er valgt for at kunne studere den allerførste dækning, hvor elementet af trussel og fare er mest intenst. 29. juli er valgt, fordi de første begravelser af (ikke-hvide) ofre for terroren her blev dækket (af TV2).
3. Med Ahmeds affektperspektiv som hovedinspiration skelner jeg som hende ikke skarpt mellem affekt og følelser, sådan som andre retninger inden for affektteoriene gør (fx Massumi 2010).
4. Jeg bruger her det kønnede 'nordmændene', fordi det er det ord, der bruges af den interviewede journalist.
5. Jeg bruger termen 'brun' som betegnelse for kroppenes racialiserede mærkning for at markere, at der hverken er tale om de kropstegn, der *traditionelt* genkendes som markering af hvidhed eller sorthed (jeg fremhæver 'traditionelt' for at markere, at det må betragtes som fleksibelt og foranderligt, hvilke kropstegn der knyttes til hvilke racialiserede kategorier).
6. Så vidt vides, er 'Rashid' et navn med arabisk oprindelse og betydning, mens Bano har mere blandet oprindelse og betydning, herunder kurdisk, persisk og urdu. På baggrund af Rashids kurdiske baggrund har jeg her refereret til det som kurdisk.

LITTERATUR

- Ahmed, Sara (2004): *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Ahmed, Sara (2006): *Queer Phenomenology. Orientations, Objects, Others*. Duke University Press, Durham & London.
- Bhabha, Homi (1994): Dissemination. Time, narrative and the margins of the modern nation, i: Homi Bhabha (ed.): *The Location of Culture*. Routledge, London & New York.
- Butler, Judith (2004): *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*. Verso, London & New York.
- Dyer, Richard (1997): *White*. Routledge, London & New York.
- Eide, Elisabeth; Kjølstad, Maria & Naper, Anja (2013): After the 22 July Terror in Norway: Media debates on freedom of expression and multiculturalism, i: *Nordic Journal of Migration Research* 2013/3(4).
- Fenton, Steve (2010): *Ethnicity. Second Edition*. Polity Press, Cambridge & Malden.
- Grusin, Richard (2010): *Premeditation. Affect and mediality after 9/11*. Palgrave Macmillan, Hampshire & New York.
- Hage, Ghassan (1998): *White Nation. Fantasies of White supremacy in a multicultural society*. Routledge, London & New York.
- Jerslev, Anne (2004): *Vi ses på tv – medier og intimitet*. Gyldendal, København.
- Keskinen, Suvi (2013): Antifeminism and White Identity Politics: Political antagonisms in radical right-wing populist and anti-immigration rhetoric in Finland, i: *Nordic Journal of Migration Research* 2013/3(4).
- Massumi, Brian (2010): The Future Birth of the Affective Fact. The political ontology of threat, i: Melissa Gregg and Gregory J. Seigworth (eds.): *The Affect Theory Reader*, Duke University Press, Durham & London.
- Mulinari, Diana & Neergaard, Anders (2012): Violence, Racism, and the Political Arena: A Scandinavian Dilemma, i: *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 2012/20(1).
- Nagel, Joane (1998): Masculinity and nationalism: gender and sexuality in the making of nations, i: *Ethnic and Racial Studies*, 1998/21(2).
- Nava, Mica (2007): *Visceral Cosmopolitanism. Gender, Culture and the Normalisation of Difference*, Berg, Oxford & New York.
- Sawyer, Lena (2008): Engendering 'race' in calls for diasporic community in Sweden, i: *Feminist Review* 2008/90.
- Smedegaard Nielsen, Asta (2014): "De vil os stadig til livs". *Betydningskonstruktioner i tv-nyhedsformidling om terrortruslen mod Danmark*, Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, København.
- Özkirimli, Umut (2010): *Theories of Nationalism. A Critical Introduction. Second edition*, Palgrave Macmillan, Hampshire & New York.